

Bruggen slaan in het bewegingsonderwijs: een boeiend proces!

Dit artikel is geschreven naar aanleiding van de workshop Lesgeven binnen multiculturele klassen die ik op de VO Studiedag van 16 juni 2010 heb mogen geven. Samen met de deelnemende collega's hebben we eerst achtergrondinformatie en kennis over de cultuurverschillen van onze leerlingen uitgewisseld om daarna vooral stil te staan bij de ervaringen uit onze dagelijkse praktijk. Sleutelwoorden bij deze ervaringen blijken, hoe kan dit ook anders in het menselijk verkeer, 'communicatie' en 'identiteit' te zijn. In onderstaand verhaal ga ik hier eerst nader op in, maar ook zal duidelijk worden dat het model van transcultureel communiceren geen Haarlemmer wonderolie is. Door: Herman Verveld

Interculturele competenties

In een eerder geschreven artikel in dit tijdschrift met de titel *Boeien, binden en bruggen slaan*¹, heb ik gewezen op het feit dat we onszelf voortdurend terugvinden in een multiculturele samenleving en dat het (bewegings)onderwijs en de sport daar een getrouwe afspiegeling van is. Ongeacht welk politiek standpunt (van PVV tot GroenLinks) je daarbij ook inneemt, elke bewegingsonderwijzer zal interculturele competenties moeten verwerven. Als vakleerkracht dien je niet alleen op de hoogte te zijn van (interculturele) communicatietheorieën en groepsdynamische leerprocessen, maar je zult deze ook op een deskundige wijze moeten inzetten in je lessen. Eerlijk gezegd, en daar werd ik door de deelnemers aan de workshop ook nog eens fijntjes op gewezen, ben ik nou niet echt de ervaringsdeskundige op het gebied van deze vaardigheden. Ik heb me er wel in proberen te verdiepen en te scholen. Als vakleerkracht heb ik nooit op zogenaamde 'zwarte' scholen lesgegeven en ook op de Calo treffen we weinig allochtone studenten aan. Als opleidingsdocent en stagebegeleider heb ik dan ook de grootste bewondering voor die collega's en stagiaires, die zich elke keer weer veel moeite getroosten om de interculturele

problematiek in hun lessen te tackelen. En wat heb ik al vele mooie en aansprekende voorbeelden hiervan gezien tijdens deze stagebezoeken!

Toch wil ik met jullie even stil blijven staan bij deze problematiek. Want al loopt, leeft en lukt het op het didactische en methodische terrein al aardig goed in ons vakgebied, vele collega's lopen nog dagelijks aan tegen onbegrip bij hun allochtone leerlingen. Onbegrip dat vaak naar hun verschil in culturele achtergrond verwijst. Een treffend voorbeeld werd tijdens de workshop aangedragen door een collega uit Dordrecht. Zij luchtte haar hart als volgt: "Allemaal mooi en aardig die kennis over cultuur en communicatie, maar die Turkse jongen blijft zich agressief en defensief naar mij toe gedragen, omdat ik een vrouw ben. Ik kan mijn activiteiten anders en uitdagender aanbieden, andere groepjes maken of mijn docerstijl aanpassen, maar ik kan en wil mijn vrouw-zijn niet verhullen!" Dit zijn reële problemen, die je niet zomaar met een communicatiecursus kunt wegpoetsen. Desondanks ga ik een poging wagen. Niet om ze weg te poetsen, maar ze te analyseren, te duiden en er vervolgens wat mee te gaan doen.

Integratie en communicatie

De Amerika- en integratiedeskundige Frans Verhagen heeft kortgeleden een opmerkelijk boek geschreven met de uitdagende titel *Hoezo mislukt?, De nuchtere feiten over de integratie in Nederland*². Hij laat hierin een meer optimistisch geluid horen wat betreft de integratieproblematiek in Nederland. Door de feiten te onderzoeken en voor zichzelf te laten spreken ontstaat een beeld van de tweede generatie hier geboren en getogen allochtonen die het veel beter doet dan menigeen denkt. Desondanks gaat hij daarmee het debat niet uit de weg. Hij gaat in op het doemscenario:

Plezier

“Nederland is als multiculti-samenleving mislukt.” In het voorwoord laat hij zowel een tegenstander van het doemscenario, Tofik Dibi van GroenLinks, zijn zegje doen als ook een medestander bij monde van Marco Pastoors van Leefbaar Rotterdam, die meent dat immigratie en integratie Nederland de das heeft omgedaan.

Volgens Verhagen is het gerealiseerde opleidingsniveau van de tweede generatie allochtonen in het onderwijs de afgelopen jaren feitelijk gestegen. Achterstanden die leerlingen, zowel autochtonen als allochtonen, nog steeds oplopen in het onderwijs hebben meer te maken met een brede sociaal-maatschappelijke problematiek dan met integratieproblemen. De tweede generatie allochtonen, en zeker de derde, pakt haar kansen in het onderwijsveld. Ook binnen de vrijetijdsbesteding van de sport (in de beroeps-sport zijn de Afelays en Coomans immers al veel eerder doorgedrongen) spreken allochtonen hun woordje goed mee. Ook hier is wel of niet integreren eigenlijk geen probleem. Sterker nog, we moeten ons er in de sportwereld helemaal niet zoveel mee willen bemoeien, aldus Verhagen. Wie zou eigenlijk moeten integreren in wat? Gaat de ‘echte samenleving’ dan niet veelal fungeren als een gesloten bolwerk van de autochtonen?³

Zeker, ik denk dat het verhaal van Verhagen ons kan helpen de overspannen discussie over de integratieproblematiek in wat betere proporties terug te brengen en wat nuchterder naar deze kwestie te kijken. Hij besluit elk hoofdstuk dan ook met een lijstje ‘wat goed gaat’ en ‘wat beter kan’. Zijn optimistische inslag is voor mij in elk geval een verademing en vooral zijn conclusie dat ‘integratie moet worden gezien als een proces: burgers richten hun samenleving in, in permanente dialoog met elkaar en zonder daar ooit klaar mee te zijn’⁴, doet mij weer met goede moed terugrijpen naar de twee begrippen die zo’n belangrijke rol spelen in ons onderwijskundig handelen namelijk: communicatie en identiteit.

Samen oefenen

Het transculturele handelingsmodel

In haar artikel *Bewegingsonderwijs in multiculturele klassen*⁵, benadrukt Corina van Doodewaard de specifieke aandacht die wij moeten schenken aan het ontwikkelen van (bewegings)identiteit van de bijzondere groepen leerlingen in onze lessen. Om adequaat en professioneel te handelen en je klas op competente wijze te managen is niet alleen een goede docent-leerling relatie belangrijk, maar dien je ook oog te hebben voor de specifieke identiteitsontwikkeling van de allochtone groepen binnen het proces van sport en bewegen. Haar onderzoek wijst bijvoorbeeld uit dat vele collega’s moeite hebben om de ongelijkwaardige positie die jonge moslima’s bekleden, te herkennen en deze vervolgens te doorbreken. Om bij onze casus te blijven: ook bij het ‘mannelijkes’- en prestatieve gedrag van bijvoorbeeld Turkse jongens ontstaat er vaak grote last bij collega’s. Corina zegt hierover: “Elke docent hanteert zijn of haar eigen manier in het openen van het leergedrag van de jongens. Daarbij proberen de docenten dit gedrag van de jongens vooral te beïnvloeden door in hun interactie zowel te overbieden als te ondertoeven.”⁶ Wat zou er nog meer mogelijk zijn om dit gedrag te beïnvloeden? Duidelijk is dat beide handelingswijzen zowel de docent als de leerling danig frustreren en je wilt dergelijke frustraties uiteindelijk toch de wereld uit helpen. Misschien biedt het transcultureel communiceren⁷ een oplossing?

Transculturele communicatie

Een dergelijke casus zou als volgt stapsgewijs aangepakt kunnen worden. Dit was in de workshop ook het plan geweest, maar helaas zijn we er niet aan toegekomen:

- 1 je analyseert het lastgevend gedrag naar de verschillende factoren die dit gedrag naar voren brengt. Dit hoeven niet alleen cultuurfactoren te zijn. Dit kan ook naar (socio)biologische-, groep- en persoonlijkheidsfactoren verwijzen
- 2 je oriënteert je vervolgens hoe je er mee omgaat. Wat zijn jouw kernwaarden en wat zijn die van de lastgever? Je weegt deze af en maakt je er bewust van. Na dit af- en overwegingsproces kies je voor een bepaalde actievorm
- 3 is een gesprek de actievorm, dan kun je met behulp van gespreksvaardigheden, die natuurlijk ook voor niet-cultuur gekleurde casussen van toepassing zijn, het gesprek met de lastgever aangaan. Realiseer je wel dat bepaalde fases in het gesprek anders gekleurd worden dan bij andere groepen of culturen het geval is. De wijze van communiceren zou er dan ook anders uit kunnen zien.

Onze collega uit Dordrecht zal dus eerst op zoek moeten gaan naar de achter- en onderliggende factoren die haar Turkse leerling ertoe brengt om zich zo afwijzend te gedragen ten opzichte van haar lesgeven. Wellicht komt ze erachter dat ‘eer’ en de plaats in de groep in de Turkse cultuur een hele andere rol speelt dan in de Nederlandse cultuur. Dat de mate van emancipatie in deze minder op individualisme georiënteerde cultuur een andere is dan die van Nederland. En ook de invloed van de islam, waarin de gelijkwaardigheid van de vrouw met de man niet wordt uitgesproken, zal het gedrag van de Turkse jongen kunnen bepalen. Tenslotte maken zijn eigen persoonlijke karaktereigenschappen de jongen zoals hij is en zich gedraagt.

Onze collega plaatst vervolgens haar eigen kernwaarden tegenover deze analyses en geeft daarin de schoolregels ook een plek.

Op basis van deze af- en overwegingen gaat ze een gesprek aan met de Turkse leerling. Ze vraagt hem na de les even te blijven. Zo kan ze hem spreken, zonder dat hij zijn aangeleerde rol moet spelen in de groep. Door middel van zich open op te stellen en bepaalde gespreksvaardigheden als 'zich inleven', 'open vragen stellen', 'actief luisteren', et cetera in te zetten, zal zij meer over het lastgevend gedrag te weten komen en kan zij samen met hem op zoek gaan naar wegen ter vermindering van dit gedrag. En zoals het gezegde zo mooi luidt: onbekend maakt onbemind. Zo werkt het ook vaak in dergelijke kwesties. We ervaren dat elke dag opnieuw in het onderwijs.

Maar zo eenvoudig hoeft het niet altijd te zijn en te gaan. Onze collega mag en moet ten opzichte van een blijvende weigering van de jongen om les te krijgen van een vrouwelijke docent natuurlijk wijzen op haar waarden en normen die vanuit onze burgerlijke samenleving en grondwet bepalend zijn geworden voor het menselijk verkeer. In het transculturele model wordt hier expliciet ruimte voor gemaakt. Hierin worden juist die afwegingen helder, door die kernwaarden tegenover elkaar plaatsen. De weigering van een Turkse jongen om les te krijgen van een vrouwelijke docent dient dan ook niet op de religieuze spits te worden gedreven, maar

moet worden ingebed en afgewogen in een normen en waardesysteem dat door een op de grondwet berustende democratische samenleving wordt gedragen en gelegitimeerd.

Afkomst, blok aan been?

En uiteindelijk...

Agnes Elling, universitair docent in Utrecht, heeft veel onderzoek gedaan naar integratie in en door de sport. Haar voorlopige conclusie is dat we erg voorzichtig moeten zijn om sport en beweging als 'panacee

voor alle kwalen'⁸ te zien, inclusief de integratieproblematiek. 'Als het om integratie gaat, is sport niet betekenisloos, maar het proces is veel ingewikkelder en paradoxaler dan velen op het eerste gezicht vermoeden. Sport is een verzamelwoord voor zeer gedifferentieerde activiteiten met zeer uiteenlopende deelnameprofielen en sociale betekenissen.'⁹ En wat voor sport geldt, geldt ook voor het bewegingsonderwijs, ook al zijn de contexten waarin bewogen wordt natuurlijk verschillend. Sterker nog, in de onderwijscontext zal het opvoedkundige perspectief nog duidelijker naar voren komen! Verhagen verwoordt dit in zijn boek op kernachtige wijze: 'Leerlingen uit risicogroepen zijn gebaat bij het bieden van structuur, regels, streng optreden en het creëren van binding met de school.'¹⁰

Mooie voorbeelden (de meesters Ben en Rosier¹¹) komen in mijn cursus, workshop en lessen voorbij. Collega's die met veel toewijding en liefde voor de leerlingen, hoe ingewikkeld ze zich ook gedragen, een zodanig pedagogisch leer- en leefklimaat creëren dat leerlingen het gevoel krijgen er te mogen zijn, ertoe doen en uitein-

delijk iets in hun leven te kunnen bereiken. Met eenzelfde kritisch optimistische inslag, aangevuld met mijn vrolijk pessimisme, citeer ik de laatste opwekkende zinnen uit het boek van Verhagen: 'Als de doelstelling is om iedereen gelijke kansen op het 'goede leven' te bieden, gaat het behoorlijk goed met de integratie. Beter dan we hadden mogen verwachten. Daar mogen we met zijn allen, allochtonen en autochtonen, behoorlijk trots op zijn. Tijd om dat van de daken te schreeuwen.'¹² Onderwijs: een boeiend proces, maar we zullen wel moeten blijven binden en bruggen slaan!

Herman Verveld is opleidingsdocent aan de Calo Windesheim te Zwolle

Noten

- 1 Herman Verveld, Boeien, binden en bruggen slaan, Lichamelijke Opvoeding 2008, nr. 10
- 2 Frans Verhagen, Hoezo mislukt?, De nuchtere feiten over de integratie in Nederland, Nieuw Amsterdam Uitgevers, 2e druk februari 2010
- 3 De socioloog Willem Schinkel geeft hierover een fraaie en ontvondende analyse in zijn boek De gedroomde samenleving, Kampen: Klement, 2008
- 4 Frans Verhagen, idem, pagina 223
- 5 Corina van Doodewaard, Bewegingsonderwijs in multiculturele klassen, Lichamelijk Opvoeding 10, 2009
- 6 Corina van Doodewaard, idem, pagina 12
- 7 Zoals beschreven in het boek van: Drs. E.A.H. Dumasy, Kleurrijk Onderwijs, Een oriëntatie in de transculturele pedagogiek: communiceren en begeleiden, Tweede druk 2002, Uitgeverij SWP, Amsterdam.
- 8 Agnes Elling, Sport is geen panacee voor alle kwalen, in Hinderlijk buitenspel, Sport als motor van integratie, Eimer Wieldraaijer, Cors van den Brink, Theo Stevens (red.), daM uitgeverij Deventer 2006.
- 9 Agnes Elling, idem, pagina 102
- 10 Frans Verhagen, idem, pagina 63
- 11 Zie: Meester Ben, een film van Vuk Janic (Holland Doc), waarin wordt getoond dat de samenstelling van een Haagse wijk haar weerslag vindt in het leerlingenbestand van de school waar Ben werkt, 't Palet. Het is inmiddels een zogenaamde zwarte school geworden. Ben heeft de samenstelling van de school zien veranderen. En hoewel de wereld om hem heen harder en cynischer is geworden, zie je dat niet bij Ben terug. Hij blijft, samen met de rest van het lerarenkorps, een bevlogen leraar die er alles aan doet om de kinderen de lesstof bij te brengen. In VAARWEL VMBO (NCRV Document) volgen Maria Mok en Meral Uslu de onorthodoxe leraar Ruud Rosier, en zijn 'guppies' van klas 4C van de 'zwarte' VMBO-school De IJdoorn in Amsterdam-Noord. Rosier's onorthodoxe manier van lesgeven, zijn ontwapenende persoonlijkheid en zijn Amsterdamse humor zijn onovertroffen. Zelfs kinderen die geen les van hem hebben komen naar hem toe. De IJdoorn is een school met 350 leerlingen; 98 procent is van allochtone afkomst. Veel kinderen komen de school binnen met leerachterstand. Met enthousiasme en inzet, én de hulp van jeugdzorg en justitie probeert de school de kinderen op school, en van de straat te houden.
- 12 Frans Verhagen, idem, pagina 223

Foto's: Hans Dijkhoff

Correspondentie:

hd.verveld@windesheim.nl